

Ілля ПАРШИН

КНЯЖИЙ ЛЬВІВ В УГОРСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ XV–XVII СТОЛІТЬ

У статті проаналізовано описи Львова угорськими історіографами XV–XVII ст. Особливу увагу звернено на княжий період його історії. Встановлено, що перші звістки про місто з’явилися ще в XIV ст., зокрема у хроніці анонімного францисканця за 1346–1356 рр., яка збереглася до нашого часу в складі “Дубницької хроніки”. Дещо докладніші відомості подав гуманіст Антоніо Бонфіні, який працював при дворі угорського короля Матяша Корвіна. Італієць зазначив, що Львів названий на честь “імператора Лева”, очевидно, князя Лева Даниловича, переможця “варварів”. Незважаючи на недокладні обставини, ця згадка з другої половини XV ст. на сьогодні є однією з найстарших, де знаходимо зв’язок найменування княжого центру та руського володаря з династії Романовичів. Ранньомодерні автори продовжили цю традицію, нотували, що Львів – столиця Русі, значне торгове місто, населене, зокрема, русами та вірменами, без жодних приміток про католицькі нації. Польські та угорські історики XVII ст. модифікували старші нотатки і «перетворили» князя Лева на союзника франкського імператора Карла Великого. Безперечно, такі проєкції фантастичні, але по-своєму корисні для висвітлення ранньої історії Львова.

Ключові слова: Львів, Угорське королівство, Антоніо Бонфіні, Янош Дечій, князь Лев Данилович, історіографія.

Княжий Львів, тобто історія міста від першої згадки про нього 1256 р. до переходу під владу польського короля Казимира III упродовж 1349–1352 рр., має чимало таємниць. Причина такого становища криється не стільки в неувазі науковців до цієї проблеми, скільки в колосальному бракуві джерельного матеріалу, який, своєю чергою, дає змогу відтворити лише окремі факти з минулого визначного міста, заснованого Романовичами.

Третя, галицько-волинська, частина Іпатіївського літопису¹ покликається на львівські події лише декілька разів. Так само бідно згадують княжу столицю й польські хроністи, чий погляд значно більше прикутий вже до 1340–1349 рр.² Щоби здобути певні додаткові свідчення, дослідники зверталися до актові спадщини³ та записів авторів ранньомодерного часу. Серед останніх великою повагою справедливо

¹ Ипатьевская летопись / под. ред. А. А. Шахматова // Полное собрание русских летописей. 2-е изд. – Санкт-Петербург, 1908. – Т. 2. – 938 стб. + 87 с.

² Наприклад, див.: *Joannis de Czarnkow. Chronikon Polonorum* [oprac. J. Szlachtowski] // *Monumenta Poloniae Historica*. – Lwów, 1872. – Т. 2. – Р. 619–756.

³ Привілеї національних громад міста Львова XIV–XVIII ст.: зб. док. – 2-ге вид. / [упоряд. М. Капраль]. – Львів, 2010. – 544 с.

користуються роботи поляків Мартина Кромера (1512–1589), Мацея Стрийковського (1547–1582), Бартоломея Зіморовича (1597–1677)⁴ та німців Себастьяна Мюнстера (1489–1552) і Йоганна Альнпека (†1636)⁵. Завдяки опрацюванню цих джерел студії сучасних українських науковців (Олега Купчинського⁶, Леонтія Войтовича⁷, Ігоря Скочиляса⁸, Володимира Александровича⁹, Олександра Осіпяна¹⁰, Ольги Гуль¹¹, Івана Паславського¹² й інших) збагатились додатковим матеріалом для роздумів і висвітлення спірних питань історії раннього Львова.

Водночас незаслужено оминають в науковому дискурсі угорські наративні твори XV–XVII ст. Незважаючи на географічну віддаленість від Львова та несприятливі політичні обставини (військову катастрофу в битві при Мохачі 1526 р. та окупацію чималої території королівства турками-османами), певна інформація про княже місто потрапила до місцевої історіографічної традиції. Метою нашої розвідки є аналіз цих згадок, зіставлення їх з іншими відомостями про Львів, зокрема польськими та німецькими.

В угорських пізньосередньовічних працях відгуків про землі Романовичів загалом небагато. До того ж вони присвячені лише декільком подіям: участі тоді ще волинського князя Данила Романовича в коронації Бели IV в 1235 р.¹³ та походам короля Людовика I Анжуйського на Русь під час боротьби за спадщину Романовичів упродовж 1349–1352 рр. Потрібно виокремити “Дубницьку хроніку” (назва походить від словацького містечка Дубниця-над-Вагом, де був віднайдений єдиний список пам’ятки), завершену у 1470-х роках. Чималу її частину, де вміщено свідчення з

⁴ Див.: *Cromer M. De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX.* – Basileae, 1555. – 710 p.; *Стрийковський М.* Літопис польський, литовський, жмудський і всієї Руси / [відп. ред. О. Купчинський]. – Львів, 2011. – 1075 с.; *Зіморович Б.* Потрійний Львів. *Leopolis Triplex* / [пер. з латинської Н. Царьової; наук. комент. І. Мицька; відп. ред. О. Шишка]. – Львів, 2002. – 224 с.

⁵ *Münster S. Cosmographie oder Beschreibung aller Länder, Herrschafften, fürnemsten Stetten, Geschichten, Gebräuch[e]n, Hantierungen etc.* – Basel, 1564. – 1562 p.; *Alnpekius J. Topographia civitatis Leopolitanae // Rachwał S.* Jan Alnpek i jego «Opis miasta Lwowa» z początku XVII w. – Lwów, 1930. – P. 10–25.

⁶ *Купчинський О.* Акти та документи Галицько-волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. – Львів, 2004. – 1283 с.

⁷ *Войтович Л.* Галич в політичному житті Європи XI–XIV століть. – Львів, 2015. – 478 с.

⁸ *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII століть: організаційна структура та правовий статус. – Львів, 2010. – 832 с.

⁹ *Александрович В.* Відкриття малярської спадщини Галицько-волинського князівства XIII століття // *Княжа доба: історія і культура* / [відп. ред. В. Александрович]. – Львів, 2011. – Вип. 4. – С. 154–179.

¹⁰ *Осіпян О.* Запрошення вірмен до Львова галицькими князями Данилом та Левом Даниловичем у «*Topographia civitatis Leopolitanae*» Йоганна Алембека: особливості ренесансного історієписання // *Український історичний журна* (Київ). 2012. – № 6. – С. 145–168.

¹¹ *Гуль О.* Львів у XVI столітті: місто конфліктів та порозумінь. – Львів, 2018. – 304 с.

¹² *Паславський І.* Хто і коли заснував місто Львів? Вірогідні й невірогідні дати заснування столиці Галичини. – Львів, 2010. – 36 с.

¹³ Див.: *Паршин І.* Участь князя Данила Романовича в інтронізації угорського короля Бели IV // *Княжа доба: історія і культура*. – Львів, 2015. – Вип. 9: Король Данило Романович 1264–2014 / [відп. ред. В. Александрович]. – С. 23–33.

ранньої і певною мірою міфологізованої історії угорців, а також більшість фрагментів тексту за XIII–XIV ст. скомпільовано зі старших джерел, оригінальні ж вставки, які не мають відповідних аналогів серед інших записів, присвячені правлінню угорського монарха Людовика I (т. зв. твір анонімного францисканця за 1346–1355 рр.) і трансільванським подіям 1470-х років¹⁴.

Зокрема, джерело містить детальний переказ обставин походу угорсько-польського війська на Белз 1352 р. Виправа розпочалася 22 лютого, уже 12 березня Людовик I прибув до Сянока, битва за Белз почалася 31 березня, а 6 квітня монарх повернувся на Закарпаття¹⁵. Важливо, що хроніка описує зворотний маршрут, який пролягав через місто Londnia: “Et inde transiens venit in Londniam ciuitatem, ubi honorifice fuit susceptus, et facto prandio inde recessit, quia periculum erat per tartaros ibidem congregatos”¹⁶. Вказівка на ciuitatem підтверджує здогад, що йдеться про певне більше місто. Один із перших дослідників тексту “Дубницької хроніки” Анатоль Левицький, не вагаючись, ототожнив Londnia зі Львовом¹⁷. Справді, ординці на той час перебували в Галицькій землі, про що добре відомо з німецьких джерел, зокрема “Хронік” Генріха Німого¹⁸ та Маттіаса з Нойбурга¹⁹, які були сучасниками описуваних подій. Очевидно, степовиків покликав князь Дмитро-Любарт Гедимінович, який також залучив для протистояння з Людовиком I інших литовських володарів, роздаючи їм уділи на Волині²⁰. З цієї причини зауваження анонімного хроніста про пожежі та руйнування околиць і самого Львова (а також, напевно, про урочистості з нагоди приїзду угорського володаря) відповідають дійсності.

Водночас Londnia–Львів опинився в переліку інших доволі сумнівних об’єктів географії “Дубницької хроніки”. Йдеться про міста й укріплені поселення Zanak, Lodomeria, Pridiproch, Dobrauihwcsza, річки Olth, Ethel, Zereth, гори Alpes Ruthenorum²¹. На перший погляд, не складно зауважити, що Zanak і Lodomeria – це, відповідно, Сянок та Володимирщина, Zereth – ріка Серет, а Alpes Ruthenorum – традиційне для угорської середньовічної історіографії позначення Карпат. Проте якщо накреслити таку дорогу на мапі,

¹⁴ *Czamańska I.* Chronicon Dubnicense. Encyclopedia of the Medieval Chronicle [Електронний ресурс]. – Brill Online, 2013. – Режим доступу: http://brillonline.nl/entries/encyclopedia-of-the-medieval-chronicle/chronicon-dubnicense-SIM_000163 (дата доступу: 08.07.2013). Також див.: *Паршин І.* Дипломатія Галицько-Волинської держави: європейські нарративні джерела XIII–XV століть. – Львів, 2018. – С. 215–216.

¹⁵ *Lewicki A.* Kilka przyczynków do dziejów Kazimirza Wielkiego // *Kwartalnik Historyczny*. – Lwów, 1889. – Т. 3. – С. 210–213.

¹⁶ «I, далі йдучи, [король Людовик I] прибував до Londniam(?), де урочисто був зустрінутий, й насправді [тільки] через вогонь пожеж відступив, ця перешкода була татарами [зроблена], їх підрозділами» (*Chronicon Dubnicense* / [ed. M. Florianus] // *Historiae Hungaricae Fontes domestici. Scriptores*. – Budaë, 1881. – Pars 1, vol. 3. – P. 162–166).

¹⁷ *Lewicki A.* Kilka przyczynków... – S. 212–213, przyp. 8.

¹⁸ *Chronica Heinrici Surdi de Selbach* / [hrsg. H. Bresslau] // *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum*. N. S. – Berlin, 1922. – Т. 1. – P. 102–103.

¹⁹ *Chronica Mathiae de Nuwenburg* / [hrsg. A. Hofmeister] // *Ibid.* – Berlin, 1924–1940. – Т. 4. – P. 465.

²⁰ *Войтович Л.* Польський король Казимир III і боротьба за спадщину Романовичів // *Вісник Львівського університету. Серія історична*. – Львів, 2011. – Вип. 46. – С. 37.

²¹ *Chronicon Dubnicense*. – P. 162–166.

подорож Людовика I вийде надзвичайно заплутаною, дуже тривалою й, безперечно, малоймовірною. Вирушаючи в бік Волині, він також наражав би себе на додаткову небезпеку, адже рухався б назустріч своїм супротивникам без будь-якого боєздатного війська. Отже, актуальною залишається думка Михайла Грушевського, що поданий хроністом маршрут “ми можемо узяти як загальну ілюстрацію Львівської землі 1352 р.”²². Утім, короткій нотатці укладача “Дубницької хроніки” про загальний стан Львова й околиць, створений на підставі записів францисканського аноніма 1346–1355 pp., варто довіряти.

“Дубницька хроніка” написана під впливом ренесансних тенденцій, що стали особливо відчутними за часів правління угорського короля Матяша Гуняді (Матяша Корвіна, 1443–1490)²³. Серед тих, хто жив і працював при його дворі, був італійський гуманіст та поет Антоніо Бонфіні (1427/1434–1502), автор “*Rerum Hungaricarum decades*”²⁴. У цьому творі історія угорців розподілена на кілька великих декад, останні з яких описують могутність Матяша Корвіна. Автор скористався чималим доробком своїх попередників²⁵, але й записав кілька руських сюжетів. Наприклад, перераховуючи держави довкола Угорського королівства, він згадав: “*Ultra Peucinos Russie, que Rutenia nunc dicitur, transalpine regio, quam olim Bodini Amaxobiique, nunc Ruteni incolunt: quorum Leopoldis a Leone Imperatore pro parta Barbarorum victoria nominatur, metropolis profecta nobilissima, ubi celeberrimum universae Scythiae celebratur emporium*”²⁶. Цитований фрагмент – зразок поєднання античної традиції з європейськими реаліями XV ст., характерний для історіографії епохи Відродження. Зокрема, про “Певкинів” написав Публій Корнелій Тацит у “Германії” ще в I ст. н. е., розташувачи їх поруч з Венетами і Фінами²⁷. Так само “Певкини”, “Бодіни та Амаксобії”

²² Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. – Київ, 1993. – Т. 4: XIV–XVI віки – відносини політичні. – С. 443.

²³ Див.: Bak J. The Late Medieval period (1382–1526) // A History of Hungary / [ed.: P. F. Sugar, P. Hanák, T. Frank]. – Bloomington, 1994. – P. 54–82; *Kpiza I*. Угорський король Матяш в усній народній творчості Закарпаття // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 5. – С. 60–65; Кузеля З. Угорський король Матвій Корвін у слов'янській усній словесності // Хроніка 2000: Наш край: Український культурологічний альманах. – 2011. – Вип. 2 (88): Україна–Угорщина. – С. 162–183.

²⁴ Робота вперше опублікована разом з деякими іншими ранньомодерними історичними трактатами у виданні: Antonio Bonfini *Historia Pannonica: sive Hungaricarum Rerum decades IV et dimidia Libris XLV. Comprehensae... Accedunt tractatus aliquot, seu appendices variorum auctorum & rerum, unã cum priscorum regum Hungariae decretis & constitutionibus*. – Coloniae Agrippinae [Köln], 1690.

²⁵ Докладніше див.: Rill G. Bonfini, Antonio // Dizionario Biografico degli Italiani [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-bonfini_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-bonfini_(Dizionario-Biografico)/)

²⁶ “За Певкинами [є] Русь, що Рутенія нині зветься, за горами королівство, що тоді Бодіни й Амаксобії [там жили], зараз Рутені [його] населяють: їхній Львів Левом Імператором на честь перемоги над Варварами названий, столиця зростаюча, визначна, де більшістю світу Скіфії щасливо наповнюється ринок” (Antonii Bonfinii *Rerum Hungaricarum decadis Primae. Liber Primus* // Antonio Bonfini *Historia...* – P. 4–5).

²⁷ Наприклад, див.: О Финнахъ, ихъ древнѣшемъ мѣстопребываніи и происхожденіи / [переводъ с Датскаго] // Чтенія в Императорскомъ обществѣ исторіи и древностей российских при Московскомъ университетѣ. – Москва, 1847. – № 9. – С. 2–3.

згадує в “Посібнику з географії” Клавдій Птолемей²⁸. Зважаючи на популярність мап останнього серед ренесансних істориків²⁹, Антоніо Бонфіні, напевно, запозичив відомості про стародавнє населення Русі саме від нього.

Привертає увагу згадка про середньовічний Львів. Насамперед італійський автор наголошує на ролі центру “світу Скіфії”, що вабив до себе торговців різноманітними товарами. Джерелами цього повідомлення могли бути і загальний поголос про багатства Львова (адже XV ст. було періодом розквіту міста³⁰), і пам’ять про королівські привілеї, надані свого часу угорським монархом Людовиком I Анжуйським (1326–1382) та його управителем, “господарем Руської землі, вічним дідичем і самодержцем” Володиславом Опольським (1332–1401)³¹. Зважаючи на популярність міста та його зручне географічне розташування, окремі їхні грамоти обмежували торгівлю чеським, балтійським та моравським купцям, щоби надати перевагу конкурентам, зокрема Кракову³². Але навіть така “стримувальна” політика засвідчувала економічну потужність Львова, яку Бонфіні коротко резюмував.

Оригінальна думка про найменування Львова на честь “Лева Імператора”, переможця варварів. У цьому записі італійський автор міг мати на увазі котрогось із візантійських василевсів, адже Лев – грецьке ім’я. Щоправда, цей витяг точніше утверджує думку про князя Лева Даниловича (1225/28–1299/01) як можливого фундатора міста. Загалом такий погляд відповідає усталеній традиції, коли ранньомодерні руські та європейські автори пов’язували Львів саме з сином короля Данила (1202–1264).

Зокрема, Галицько-Волинський літопис зафіксував виникнення міста лише принагідно, без пояснення його появи – у зв’язку з пожежею в Холмі³³. Першим про заснування Львова князем Левом Даниловичем написав польський хроніст Ян Длугош (1415–1480): “Львівська земля – п’ята; вона носить відзнаку [у вигляді] синього лева на червоному полі, не увінчаного короною, що спинається на скелю. Цей образ є спільним символом цієї землі та її [головного] міста, яке називається Львовом, тому що вперше було засноване князем Левом”³⁴. Більшість істориків та історіографів

²⁸ Клавдій Птолемей. Руководство по географии [Електронний ресурс] // Античная география / [сост. проф. М. С. Боднарский]. – Москва, 1953. – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20160304200939/http://hbar.phys.msu.ru/gorm/almagest/geogr.htm>

²⁹ Див.: Clemens R. Medieval Maps in a Renaissance Context: Gregorio Dati and the Teaching of Geography in Fifteenth-Century Florence // Cartography in Antiquity and the Middle Ages: Fresh Perspectives, New Methods / [ed. R. J. A. Talbert, R. Unger]. – Leiden; Boston, 2008. – P. 243–250.

³⁰ Гуль О. Львів у XVI столітті... – С. 55–56, 72–73, 87.

³¹ Привілеї національних громад... – С. 37–45; Жук М. Специфіка україномовних грамот князя Володислава Опольського у світлі латинських документів його канцелярії // Княжа доба: історія і культура / [відп. ред. В. Александрович]. – Львів, 2011. – Вип. 4. – С. 280–286.

³² *Wyrozumski J.* Cracovia Mediaevalis. – Kraków, 2010. – S. 341–345.

³³ Ипатьевская летопись. – Стб. 841.

³⁴ *Insignia seu clenodia Regni Poloniae // Dlugosz J.* Opera omnia. – Cracoviae, 1887. – Vol. 1. Opera varia. – P. 560. Цит. за: Паславський І. Хто і коли заснував місто Львів? – С. 18.

XVI–XVII ст. (наприклад, М. Кромер³⁵, М. Стрийковський³⁶, Й. Альнпек³⁷ тощо) не сумнівалися у правильності такого твердження. Аналогічного погляду дотримувалися укладачі тогочасних білорусько-литовських літописів³⁸. Крім того, львівські актові документи, свідчення вірменської громади також називають князя Лева засновником³⁹. Бонфіні одним із перших європейців (на рівні з Яном Длугошем⁴⁰) описав початки Львова й утвердив зв'язок між ним та старшим Даниловичем, але з його записок можна тільки встановити, що руський володар дав місту своє ім'я.

Водночас із доволі пізньої звістки видно, що князь Лев розпоряджався доволі численними територіями. Напевно, записи літописця про “Лвовою землю на городъ на Лвовъ”, “на Лвовѣ землѣ”⁴¹ зовсім не випадкові. Старший Данилович керував Перемишльським та Белзьким князівствами, тому град на перетині шляхів від Перемишля і Белза до Галича найкраще відповідав місту, названому на його честь⁴². Окрім того, вкотре констатовано столичний статус Львова, набутий принаймні у XIV ст.⁴³, хоча обставини звеличення княжого центру не описано.

Антоніо Бонфіні працював при угорському дворі Матіяша Корвіна і міг стати основоположником одразу кількох літературних традицій, відомих згодом у Європі. Щоправда, складно довести, чи він запропонував їх сам, чи слідував уже відомим зразкам, які сформуваали раніше не відомі попередники.

Перша традиція пов'язана з міфічною битвою, де начебто переміг князь Лев і на честь цього назвав місто, яке вже існувало, своїм ім'ям. Зокрема, вже у першій половині XVI ст. німецький космограф С. Мюнстер відтворив запис Бонфіні про перемогу руського володаря над народами Русі⁴⁴. З праці італійського гуманіста, однак, можна припустити, що йшлося про звитягу над “Певкинами”, “Бодінами та Амаксобіями”, тобто варварами античних часів, тоді як С. Мюнстер написав дуже невиразно – “народами цієї ж землі”⁴⁵. Пізніше ця парадигма трансформувалась. Очевидно, вікторію над етносами, яких у середньовіччі не існувало, наступні дослідники сприйняли неоднозначно, і потрактували її на власний розсуд. Наприклад, М. Стрийковський та деякі інші історіографи пов'язували заснування Львова з перемогою князя Лева у русько-литовському протистоянні кінця 1260-х років та вбивством князя Войшелка

³⁵ *Cromer M. De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. – P. 247.*

³⁶ *Стрийковський М. Літопис польський, литовський... – С. 384.*

³⁷ *Alnpek J. Topographia civitatis Leopoldinae ... – P. 10–25.*

³⁸ Див.: *Войтович Л. Галич в політичному житті... – С. 57, прим. 314.*

³⁹ *Купчинський О. Акти та документи Галицько-волинського князівства... – С. 947–948.*

⁴⁰ Робота, присвячена польській геральдиці, створена у другій половині XV ст. й не збереглася в оригіналі. Авторство Яна Длугоша достовірно не встановлено: *Kazańczuk M. O herbach szlacheckich w dawnej Polsce // Nauka. – 2006. – № 4. – S. 122–123.*

⁴¹ *Ипагьевская летопись. – Стб. 894.*

⁴² *Войтович Л. Галич в політичному житті... – С. 60.*

⁴³ *Книш Я. Від уділу до «найблагоденнішої столиці» королівства // Історія Львова / [редкол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій та ін.]. – Львів, 2006. – Т. 1: 1256–1772. – С. 56–59; Паршин І. Дипломатія Галицько-Волинської держави... – С. 70–73, 249–253.*

⁴⁴ *Münster S. Cosmographie oder Beschreibung aller Länder... – P. 1269.*

⁴⁵ *Ibid.*

Міндовговича (†1267)⁴⁶. Незважаючи на помилковість, ця конструкція засвідчує спроби ранньомодерних істориків поєднати стару, подекуди міфічну інформацію з новими доступними джерелами.

Ще одна традиція пов'язана з “імператорським” титулом князя Лева та “столичністю” міста, яка набувала різних трактувань. Наприклад, Абрахам Бакшай з верхньоугорського Шемніца (нині – Банська Штявниця у Словаччині), секретар серадзького воєводи Альбрехта Ласького⁴⁷, писав про страту Стефана VII Томші (†1564): “...tandem Leopoli, primaria Roxolanorum urbe, jussu serenissimi Regis Poloniae, capite plectitur”⁴⁸. Роксоланія – назва руських, українських земель, відома за межами Центрально-Східної Європи⁴⁹. Дещо докладніше центральний статус Львова, міське суспільство охарактеризував Янош Бараняї Дечій Чімор (János Baranyai Decsi Csimor, 1560–1601): “Leopolis est metropolis Russorum, qua, et ob magnificas adium structuras, et ob mercimonia Armeniorum ditissima habetur. Hi Russi (ut paucis attingam) Papam non agnoscunt, sed Patriarcham Bizantinum venerantur, templis utuntur ligneis, missam propria lingua peragunt, imaginem S. Mariae et D. Nicolai duntaxat in templis suis patiuntur. Sacerdotes eorum coniuges sunt, literas habent alphabeticas veteribus Graecis, qua simillimas virgines per vim corruptas in matrimoniam ducunt, multi eorum serpentes in domibus suis alunt, daemonem meridianum colunt; viri et faemine eodem habitu utuntur, ita una cum Armeniis barbari per omnia sunt. Armenia enim confinis est Russia, ita ut Leopoli plurimos Armenios videre nobis licuerit. Leopoli digressi apulimus in Belz, altero die in Tisuec, tertio in Szanako, quarto in Cranicta(?), quinto tandem Liublinam pervenimus ... Vidimus ibi Gallum et Borczka pisces marinos, quemadmodum Leopoli videramus Crocodilum, de quo scribitur in Historiis...”⁵⁰.

⁴⁶ Паславський І. Хто і коли заснував місто Львів? – С. 9–10. Деякі подробиці смерті литовського володаря записані у європейських та руських джерелах. Див.: Іпатьевская летопись. – Стб. 868; Паршин І. Дипломатія Галицько-Волинської держави... – С. 244–245, 282.

⁴⁷ Maag K. The Reformation in Eastern and Central Europe. – London; New York, 2012. – P. 57.

⁴⁸ «...нарешті у Львові, найпершому Роксоланів місті, підпорядкованому справедливому королю Польщі, [Стефана] голови позбавляють» (Abrachami Bakschay Chronologia de Regibus Hungaricis // Antonio Bonfini Historia... – P. 695).

⁴⁹ Вирський Д. Роксолани серед сарматів: річпосполитська історіографія України (кінець XV – 1659). – Київ, 2013. – С. 11, 75. Також див. «Ruxia», «Ruxianos»: Setkowicz K. Ruxia i Ruxianos w romansach rycerskich autorstwa Feliciano de Silva // Eslavistica Complutense. – 2015. – № 15. – S. 9–20.

⁵⁰ “Львів – столиця Русі, яка і потужними міцними стінами(?), і товарами Вірмен найбагатшими володіє. Ті Руси (як тут говорять) Папі [римському] не вірять, але Патріарха Візантійського шанують, храми використовують дерев’яні, службу своєю мовою проводять, образам Богородиці та Святого Миколи тільки у церквах своїх моляться. Священники їхні одружуються, букви мають абетки старої Грецької, ті [священники] дівчат силою збоченою до шлюбу ведуть, багато хто з них зміїв у обійстях своїх тримають, демонів з їхньою допомогою кличуть; чоловіки і жінки тамтешні таких же звичок дотримуються(?), тому одні з Вірменами [Руси] варварами є. Вірменія межує з Руссю, отже, у Львові чимало Вірмен бачимо ми ясно. Зі Львова першого дня дійдемо(?) до Белза, другого дня – до Тисовця, третього – до Сянока, четвертого – до Cranicta(?), п’ятого нарешті до Любліна прибудемо (...) Бачили там [у річках] Gallum та Borczka(?) рибин морських, так само під Львовом бачили Крокодила, про якого написано в Історіях [древніх]...” (Deczium Johannem Hodoeporicon itineris Transylvanici, Moldavici, Russici, Cassubii, Masovici, Prussici. – Witebergae, 1587. – P. 20–23).

Я. Дечій народився за часів турецького панування, навчався в університеті Віттенберга (Саксонія-Ангальт)⁵¹, там само опублікував “Hodoerogicon” (“Подорожні записки”), де коротко охарактеризував Львів. Через деякий час після завершення студій поступив на службу до князя Трансільванії Сигізмунда Баторія (1573–1613). Саме завдяки роботі з архівами свого сюзерена Я. Дечій зацікавився написанням історичних робіт, зокрема уклав історію Угорщини за 1592–1598 рр.

Складно підтвердити перебування автора у місті. Напевно, він використав усні відомості, до яких поставився або легковірно, або й свідомо не критично. На початку XVI ст. геополітична ситуація в Центрально-Східній Європі позначилася на економічному становищі Львова. Перемоги османських військ наблизили зону впливу мусульманського світу під самі межі Польського королівства, і місто Лева перебувало під прямою загрозою нищівних атак. Інтенсивна міжнародна торгівля ішла на спад⁵². Щоправда, на вихідця зі зруйнованого і пошматованого війною Угорського королівства Львів усе ще міг справляти враження центру процвітання. З невідомих причини Я. Дечій зосередив увагу лише на українській та вірменській міських громадах, означив їх як варварів. Для католика така характеристика типова, але, скажімо, описуючи Люблін, він не полінувався перерахувати етноси торговців, які провадили діяльність у місті: греків, німців, московитів, турків, вірмен, литовців⁵³. Наприклад, упродовж XIV–XV ст. до Галицької землі переселилося чимало німецьких колоністів, які у Львові сформували потужну керівну групу (родини Штрехер, Зомерштейн, Темпель та інші), обіймали уряди в самоврядуванні, важливі адміністративні посади, скажімо, писарські⁵⁴. Хоча станом на XVI ст. прибулі переважно сполонізувалися, це лише збільшувало присутність польської нації⁵⁵. Можливо, далось взнаки бажання Я. Дечія привабити читача екзотичними подробицями (як-от зміями, яких начебто утримували православні священики й послуговувалися ними для спиритичних сеансів, чи крокодила, якого він бачив під Львовом), тому католиків не згадано.

Водночас коротка звітка про міський соціум інформативна. Вірмени, хоч кількісно поступалися іншим громадам, завдяки імпорту східних товарів отримували колосальні прибутки, що давало їм змогу упевнено почуватися в межах львівських мурів⁵⁶. Я. Дечій зауважив, що Вірменія межує з Руссю, що з географічної точки зору неправильно, але більше йшлося, напевно, про зв'язки між народами, які сягали давньої історії Львова. Наприклад, з вірменських записів відомо, що місто у другій половині XIV ст. вважали “матір’ю міст християнських”, воно було центром для мо-

⁵¹ Szabó G. Geschichte des Ungarischen Coetus an der Universität Wittenberg 1555–1613. – Halle, 1941. – S. 84, 141.

⁵² Гуль О. Львів у XVI столітті... – С. 89–90.

⁵³ Deczium Johannem Hodoerogicon... – P. 23.

⁵⁴ Див.: Петришак Б. Міські писарі Львова другої половини XIV–XVI ст.: просопографічне дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». – Львів, 2010. – С. 10.

⁵⁵ Гуль О. Львів у XVI столітті... – С. 28–29.

⁵⁶ Charewiczowa Ł. Handel Lwowa z Mołdawią i Multanami w wiekach średnich. – Lwów, 1924. – S. 24.

нофізитської громади, якій підкорялися молдавські приходи⁵⁷, представники цього кавказького етносу згадані в локаційному привілеї на магдебурзьке право 1356 р.⁵⁸ За пізнішою традицією, ледь не першими поселенцями Львова стали вірмени, яких запросив сюди ще князь Лев⁵⁹ або, можливо, його батько – король Данило Романович⁶⁰. Так само українська православна громада, одна з найбільших у місті, мешкала на території Підзамча ще з княжих часів⁶¹. Поширеними були культи Богородиці та святого Миколи, і хоча в XVI ст. релігійні споруди вже мурували, на передмістях ще могли існувати дерев'яні церкви. Зокрема, церкву святого Миколи вважають однією з найстарших у місті (існувала вже у другій половині XIII ст.⁶²). Вона фігурує у грамоті князя Лева Даниловича, виданій нібито 8 жовтня 1292 р. Хоча пам'ятка не автентична, про що свідчать загальні спостереження щодо її походження та критика тексту, польські монархи упродовж XV–XVIII ст. шість разів підтверджували документ, чим гарантували його юридичну силу⁶³. Протяжність руської іконописної традиції простежується на підставі аналізу ікон Богородиці, елементи яких послідовно запозичені з візантійських зразків галицько-волинськими майстрами ще в княжі часи⁶⁴. Отже, Я. Дечій зафіксував автентичні звичаї давніх українців Львова.

Окрім того, упродовж другої половини XVI ст. руське культурне життя жваво розвивалося через відновлення Львівської єпископської кафедри⁶⁵. Братство, що діяло при церкві Успіння Пресвятої Богородиці, підтримувало православних містян і у 1586 р. домоглося від антиохійського патріарха затвердження свого статуту, який трьома роками пізніше санкціонував також константинопольський патріарх Єремія II Транос (бл. 1530–1595)⁶⁶. Отже, формування та інституалізація національно-релігійного об'єднання теж вплинули на висновок Я. Дечія про те, що руси “*Ram non agnoscunt, sed Patriarcham Bizantinum venerantur*”.

Угорські автори XVII ст. небагато уваги звертали на Львів. У їхніх оцінках відчувається вплив вже наявної історіографічної традиції, до того ж не тільки питоמו угорської. В 1663 р. опубліковано “Турецько-угорську хроніку”⁶⁷, основні сюжети якої

⁵⁷ *Дашкевич Я.* Давній Львів у вірменських та вірмено-кипчатських джерелах // Україна в минулому. – Київ; Львів, 1992. – Вип. 1. – С. 7–10.

⁵⁸ Привілеї національних громад... – С. 27–30.

⁵⁹ Див.: *Осіпян О.* Запрошення вірмен до Львова... – С. 145–152.

⁶⁰ *Купчинський О.* Акти та документи Галицько-волинського князівства... – С. 947–948.

⁶¹ *Człowski A.* Lwów za ruskich czasów // *Kwartalnik Historyczny.* – Lwów, 1891. – R. 5, zecz. 1. – S. 796; *Гуль О.* Львів у XVI столітті... – С. 31–33.

⁶² *Січинський В.* Замкова церква св. Миколая // *Богословія.* – Львів, 1936. – Т. 11–13. – С. 24.

⁶³ Огляд історіографії та ґрунтовну критику грамоти див.: *Купчинський О.* Акти та документи Галицько-волинського князівства... – С. 533–559.

⁶⁴ Докладніше див.: *Александрович В.* Відкриття малярської спадщини... – С. 154–179; *Його ж.* Ікони часів князя Лева Даниловича // Україна в Центральній-Східній Європі: зб. наук. праць. – Київ, 2011. – Вип. 11. – С. 307–326.

⁶⁵ *Скоцильс І.* Галицька (Львівська) єпархія... – С. 178–182.

⁶⁶ *Гуль О.* Львів у XVI столітті... – С. 35–36.

⁶⁷ Повна назва: *Türkische und Ungarische Chronica, Oder Kurtze Historische Beschreibung aller deren, zwischen dem Hochlöblichsten Ertz-Hauß Oesterreich, auch andern Christlichen Potentaten, eines Theils; Und dann, dem Erb- und Ertz-Feind der gantzen Christenheit, dem Türcken,*

пов'язані з поступовим звільненням Європи від османського панування. Відповідної героїзації зазнавали володарі, котрі боронили християнську віру. Зокрема, у главі про франкського імператора Карла Великого (747/48–814) читаємо: “Erat quidem prepotens Dux totius Russiae, Leo nomine, qui urbem Leow Metropolitim Russiae extruxit, nomenque sum indidit, Ruthenus et legitimus Haeres ac Dominus, cultu Graecus, vi armorum, potentia virium, copia thesaurorum, multitudine militum, industria bellandi nemini inferior, Poloniae suis temporibus infectus et onerosus, terram fertilem populosam, pacequefretam possidens: qui magnifico apparatu et multa potentia, Carolo Magno in subsidiam, suis ex partibus venit, acuratissime et strenuissime bella gerens, Paganos et Saracenos animose expugnando, ac pre caeteris charissimus Carolo Magno habebatur, pro tanta animi industria, milite ac virium potentia, cum itaque ad ejus dimissionem ac reditum perventum est, Carolus Imperator, summa animi hilaritate ipsi Duci, pre aliis, liberalitatem favoris aperuit: *Quid, inquit, pro tua in nos fidelitate, prudentia, ac militia strenuitate...*”⁶⁸. Видання містить гравюри, де зображено основних дійових осіб “Турецько-угорської хроніки” та головні міста Європи. На жаль, ані Львова, ані князя Лева Даниловича ілюстратори не відтворили.

У цьому ранньомодерному творі синтезовано давніші історичні традиції. Якщо вірити тексту, князь Лев не тільки дав місту своє ім'я, але й заснував його. Схожі оцінки (могутності та військового уміння володаря) дають тогочасні польські автори⁶⁹. Порівняння руського правителя та франкського імператора Карла Великого не випадкове. Складно визначити, чи укладач хроніки мав доступ безпосередньо до текстів Антоніо Бонфіні, де князь Лев сам був “імператором”. Схему, однак, можна простежити до зразка другої половини XV ст. – назву міста пов'язують із князем, який переміг язичників і мусульман (“варварські народи”) в не названій битві за неясних обставин. Окрім того, у продовженні “діянь” князя Лева зауважено зміцнення Белза, який з великими труднощами відвоював Людовик I⁷⁰, що є також переробленим витягом з угорських пізньосередньовічних джерел⁷¹. З польської історіографії нотатки, напевно, були доповнені інформацією про війни з Польщею, заможність населення

anders Theils, vom Anfang biß hieher geführter Kriege, So wol In Ober- und Unter-Ungarn, Als Siebenbürgen: Samt Denen dabey vorgeloffenen Schlachten, Scharmützel, Beläger- und Einnahme der Städte, Vestungen und Schlößer. – Nürnberg, 1663. – 314 p.

⁶⁸ “Був колись наймогутніший князь всієї Русі на ім'я Лев, який місто Львів, столицю Русі, збудував, ім'ям своїм назвав, і Русів уроджений дідич і пан, віри грецької, муж потужний, сильний військом, списів безліччю, чималою армією, машин військових створювач останніх(?), Польщі свого часу нападник і пригнічувач, родючої землі населеної та миру міцний утримувач: який чимало обозу та багато сили Карлу Великому на допомогу своєї з підрозділами привів, точно і вправно битвою керуючи, Поган і Сарацинів безстрашно розбив [і перемогу здобув], як раніше над іншими найславетніший Карл Великий мав, як величезні ворожі машини(?), рицарів та мужів сильних [знищивши], так, отже, до їхніх вільних позицій прибували, Карл Імператор, кількість ворогів [бачачи мертвих], бадьоро тому Князю перед іншими [союзниками] улюблений девіз вигукнув: *Тому, казав, хто з тобою у нашій вірі, – долю та військо спритне...*” (Ibid. – P. 38).

⁶⁹ *Войтович Л.* Лев Данилович, князь галицько-волинський (бл. 1225 – бл. 1301). – Львів, 2014. – С. 4–5.

⁷⁰ *Türckische und Ungarische Chronica...* – P. 38–39.

⁷¹ *Паршин І.* Дипломатія Галицько-Волинської держави... – С. 220–223.

та багатства землі. Сюжет про спільну “службу” з Карлом Великим трохи пізніше використав уніатський єпископ Яків Суша (1610–1687), який називав старшого Даниловича “Carolo Magno Caesare occidentali” та фундатором Львова⁷².

Польсько-німецько-угорський синтез історії галицького міста відображений у дослідженні Йоганна Крістофа Вагнера (бл. 1624–1677 рр.)⁷³. Нюрнберзький астроном, дослідник медичної астрології зацікавився історією під час навчання. Коли турки зазнали поразки під Віднем у 1683 р., він опублікував чимало кількості описів оттоманських, угорських та інших східних країв⁷⁴. Автор згадав про Лемберг, який відомий також, як Леополіс, а по-польськи – Львув (Lwow). Розташоване місто на річці Полтві, 1280 р. його понищив польський володар Лешко. У місті є чимало храмів, три єпископства – польське, руське і вірменське, – два замки та понад 1500 будинків⁷⁵. Зазначена дата з’явилася під впливом роботи М. Кромера, який під цим роком розмістив набіг військ князя Лешка Чорного (бл. 1241–1288 рр.) на руські землі⁷⁶. Хоча перші згадки про Львів у писемних джерелах знаходимо ще в XVI – першій половині XVII ст.⁷⁷, Й. Вагнер скористався доступними йому публікаціями, загально зауваживши етнічний склад населення і величину міста. Його відомості – компіляція насамперед польських та німецьких ранньомодерних текстів.

Отже, угорські автори XV–XVII ст. згадували Львів лише принагідно. Щоправда, на підставі їхніх доволі поверхових свідчень можна дійти висновку про існування певної історіографічної традиції, яка зазнавала модифікацій протягом свого розвитку. Найстарші згадки про місто належать до XIV–XV ст. У складі “Дубницької хроніки” опубліковано оригінальний т. зв. твір анонімного францисканця за 1346–1355 рр., присвячений правлінню угорського монарха Людовика I. Повертаючись з походу у 1352 р., король начебто відвідав Львів, де його урочисто зустріли. Однак запис складно підтвердити іншими текстами, до того ж назви населених пунктів у цьому місці “Дубницької хроніки” частково спотворені, тому невідомо, чи йшлося саме про Львів. Загалом можна стверджувати, що Галицька земля (імовірно, разом зі столицею) тоді постраждала від приходу ординців, напад яких описано німецькими сучасниками подій.

А. Бонфіні, італійський гуманіст, який працював при дворі короля Матіяша Корвіна, записав, що “імператор” Лев, здобувши перемогу в битві проти “варварів”, назвав місто на свою честь та зробив його центром Русі. Складно сказати, звідки запозичені ці відомості, і чи не сконструював їх А. Бонфіні самостійно. Водночас це нова віднайдена та найстарша згадка про те, що князь Лев назвав місто (напевно, вже наявне) своїм іменем, адже німецький космограф С. Мюнстер свою працю написав

⁷² Див.: Iacobi Susa Phoenix Tertiatò Redivivus sive Imago Longe Vetustissima, Virginis Matris Chelmensis, Gloriâ Gratiarum et Miraculorum Illustrata. – Zamoscii, 1684. – P. 23.

⁷³ Скорочена назва: *Wagner Johann Cristoph*. Delineatio provinciarum Pannoniae et Imperii Turcici in Oriente. Eine Beschreibung dess ganzen Aufgangs, sonderlich aber dess hochlöblichen Königreichs Ungarn und der ganzen Türckey. – Augsburg, 1684.

⁷⁴ Див.: Johann Christoph Wagner // Enzyklopädie des Islam [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eslam.de/begriffe/w/wagner_johann_christoph.htm

⁷⁵ *Wagner Johann Cristoph*. Delineatio provinciarum Pannoniae et Imperii Turcici in Oriente... – P. 114.

⁷⁶ *Cromer M*. De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX... – P. 247.

⁷⁷ *Паславський І*. Хто і коли заснував місто Львів? – С. 6–7.

і опублікував пізніше. Так, в історіографічній традиції після другої половини XV ст. утвердилися згадки про “імператора”, перемогу над варварами, Львів – столицю Русі. Зокрема, польські та угорські історики XVII ст. модифікували старші нотатки і “перетворили” князя Лева на союзника франкського імператора Карла Великого, який після непевної битви й перемоги над мусульманами та язичниками заснував місто і назвав його своїм ім’ям.

Етнічний склад та соціальне життя угорські середньовічні та ранньомодерні автори майже не згадують. Наприклад, Я. Дечій у XVI ст., тавруючи русів та вірмен як “варварів”, наводить деякі правдиві подробиці: українська громада шанувала образи (культи) Богородиці та св. Миколая, молилась у своїх дерев’яних храмах, не визнавала авторитету римських понтифіків, підтримувала контакти з вищим грецьким духовенством. Католицькі нації автор увагою оминув, про німецьких і польських городян він не згадав нічого. Можливо, далось взнаки бажання Я. Дечія привабити читача екзотичними подробицями (наприклад, ідеєю про те, що руські священники утримували змії, з допомогою яких спілкувалися з демонами). Чималу кількість українців та вірмен зафіксував також Й. Вагнер, але його робота компілятивна і мало що дає для екскурсу в княжі часи.

Отож, в угорських джерелах XV–XVII ст. відтворено лише деякі елементи початків Львова, що дає змогу дещо по-новому осягнути історіографічну традицію, зведену довкола його “фундаментів”. Безперечно, проаналізовані тексти інформативно не ідеальні й містять чимало міфічних подробиць. Водночас навіть така умоглядна проекція корисна для висвітлення маловивченого періоду історії столиці князя Лева Даниловича.

Ilia Parshyn. MEDIEVAL LVIV IN HUNGARIAN HISTORIOGRAPHY OF THE XV–XVII CENTURIES.

The article analyzes the descriptions of Lviv reached by Hungarian historiographers of the XV–XVII centuries.

It is shown, that Hungarian authors casually described the city. The oldest mention dates back to the XIV–XV centuries. An anonymous Franciscan wrote in 1346–1355, that Hungarian monarch Louis I visited Lviv, where he was solemnly met (this chronicle is a part of the “Chronicon Dubnicense” of the XV century). However, the record is difficult to confirm with other texts, in addition, the names of settlements in this source are partially distorted.

Antonio Bonfini, an Italian humanist who worked at the court of King Matthias Corvinus, wrote about an “emperor” Leo. In his opinion, the ruler won the battle against “barbarians”, called the city in its honor and made it the center of Rus’. It is difficult to say where this information was borrowed from. At the same time, the investigated note is the new found and one of the oldest mentions that duke Lev Danylovych named the city in his name. Other authors, for example, Sebastian Münster, wrote and published their works later. In particular, Polish and Hungarian historians of the XVII century modified the older notes and “transformed” duke Lev into an ally of the Frankish Emperor Charlemagne.

Hungarian medieval and early modern authors hardly noted down about the ethnic and social life of Lviv. For example, János Decsi in the XVI century thought that Rus’ and Armenian nations in the city are “barbarians”. At the same time, he wrote some true details. The old Ukrainian (Ruthenian) community honored the images (cults) of the Holy Virgin and St. Nicholas.

Orthodox people prayed in their wooden temples, they did not recognize the authority of the Pope, but maintained close contacts with the highest Greek clergy. J. Decsi ignored the Catholic Nations. He did not notify the presence of the Germans and the Poles in Lviv. Possibly, the Hungarian scribe wanted to attract readers with exotic details (for example, the idea that the orthodox priests kept snakes for talking with demons). A significant number of old Ukrainians and Armenians in Lviv were also recorded by Johann Wagner.

So, the Hungarian historians of the XV–XVII centuries reproduced only a few elements of the medieval history of Lviv. At the same time, even such speculative details are important for the next investigations of the Ukrainian city.

Key words: Lviv, Hungarian kingdom, Antonio Bonfini, János Decsi, Lev Danylovysh, historiography.